

Europese steun voor natuur: anders maar minder

De Europese Unie speelt een belangrijke rol in het behoud van de natuur, ook in Vlaanderen. De afgelopen jaren kon Natuurpunt heel wat prachtige projecten realiseren dankzij de financiële steun van het Europese Life-natuurfonds. Maar die steun dreigt nu bijna volledig weg te vallen.

TEKST: MIGUEL SURMONT – FOTO: MISJEL DECLER

Dat Europese Life-natuurfonds werd begin jaren negentig in het leven geroepen door de Europese overheid, vanuit het besef dat ook de natuur in Europa meer middelen nodig had.

"De Europese Unie is 50 jaar geleden gegroeid vanuit bekommernissen over economie en landbouw", verklaart Steven Vanholme, beleidsmedewerker bij Natuurpunt. "In de jaren zeventig groeide, vanuit een maatschappelijke druk, de interesse voor ecologie en natuur. Zo ontstond in 1979 de Europese Vogelrichtlijn, een Europese 'wet' die tot doel heeft de Europese vogelsoorten

op lange termijn te beschermen."

De lidstaten waren verplicht om speciale beschermingszones – 'Vogelrichtlijngebieden' – af te bakenen die essentieel zijn voor het voortbestaan van de soorten. In 1992 kwam daar een nieuwe Europese wet bovenop: de Habitatrichtlijn. Die beoogt het behoud van alle natuurlijke leefgebieden (habitats) en soorten (planten en dieren behalve vogels). Ook daarvoor kwamen er speciale beschermingszones: de Habitatrichtlijngebieden.

"Die twee projecten werden samengevoegd in één concept: Natura 2000", zegt Joost Dewyspelaere, medewerker Europese projec-

ten bij de dienst Natuurbeheer van Natuurpunt. "Vlaanderen moet erop toezien dat de natuur in die gebieden niet verslechtert en dat de soorten of habitats waarvoor die gebieden aangeduid zijn daar in stand blijven. Anders zijn er compensaties nodig. Een bekend voorbeeld is het Deurgangdok in de Antwerpse haven."

Op de website van natuurpunt (Beleid & dossiers > dossiers > Natura 2000) vind je een volledig actueel dossier over het Europese netwerk.

Europa legde niet alleen beschermingsregels op, maar maakte ook geld vrij om natuurherstelprojecten te realiseren: het Life-natuurfonds. Het doel was projecten te realiseren die als voorbeeld konden dienen voor het Europese natuurbeleid. De projecten werden – door onder meer overheden en ngo's – ingediend bij Europa en al dan niet goedgekeurd door de Europese Commissie. De lidstaten hadden daar geen zeg over.

Recordhouder

Sinds de oprichting van het Life-fonds heeft Natuurpunt heel wat ervaring en kennis opgebouwd rond de bescherming van internationaal waardevolle soorten en habitats. In 1994 keurde de Europese Commissie een eerste project van Natuurpunt goed rond de bescherming van de kwartelkoning. Het was

Natura 2000: ook goed voor de mens

We hopen dat Vlaanderen zijn deel van de Life-pot maximaal zal inzetten voor Natura 2000. Ten eerste is dat nodig om de natuur optimaal in stand te houden en zo de doelstellingen i.v.m. met de biodiversiteit te halen (Countdown 2010, wat het verlies aan biodiversiteit wil stopen tegen 2010). Bovendien komen investeringen in Natura 2000 niet alleen de natuur ten goede maar zeker ook de mensen. We hebben allemaal nood aan groen en natuur. Voor gezonde lucht, recreatie en toerisme. Denk maar aan de Uitkerkse Polder, een Life-project in Blankenberge waar heel wat bezoekers op af komen. Bovendien zijn Natura 2000 gebieden vaak infiltratiegebieden voor drinkwater. Of dienen ze als buffer tegen overstromingen.

Ook voor de economische ontwikkeling zijn ze van belang. Zeker in een dichtbevolkt land als Vlaanderen. Nu is de natuur hier zo bedreigd dat het soms lijkt dat er niets meer mogelijk is. Als de overheid zelf investeert in een sterke natuur komt er letterlijk meer ademruimte voor nieuwe economische initiatieven.

het begin van een reeks bijzondere natuurherstelprojecten: onze projecten kregen in totaal al 14 keer geld uit het Life-fonds. Daarmee zijn we recordhouder in heel Europa.

Momenteel zijn er nog twee aanvragen ingediend, die hopelijk dit jaar worden goedgekeurd. Zeven andere projecten zijn momenteel in uitvoering. Twee daarvan stellen we uitgebreid voor op de volgende pagina's: het Raspaillebos in de Vlaamse Ardennen en de Zuiderkempem in de provincie Antwerpen, twee projecten die dit jaar aflopen.

„Dat Life-natuurfonds was ideaal voor Vlaanderen”, zegt Steven. “Omdat de meeste delen van Vlaanderen geen achtergestelde regio zijn, kunnen we nauwelijks op subsidies rekenen die voor dergelijke regio's bestaan. Bovendien is er weinig natuur over in Vlaanderen en was er dus veel geld nodig om aan herinrichting van natuur te doen.

“De Life-projecten zijn ook cruciaal geweest in de groei en de evolutie van Natuurpunt”, voegt Joost toe. “Dankzij dat geld konden we grote projecten realiseren, waren de positieve resultaten van natuurbeheer veel sneller zichtbaar en konden we terreinen aankopen. Ze hadden ook een positieve invloed op de samenwerking met lokale politici. Door dat Europees project gingen ze beseffen dat de natuur, in hun buurt, echt wel waardevol is.

Natuurpunt werd minder beschouwd als 'de lastige groene jongens'. Ze namen ons meer au sérieux. Maatschappelijk is dat een belangrijke stap geweest.”

Life+ met minder

Maar het systeem zal drastisch veranderen. De projectfase van het Natura 2000 netwerk loopt eind 2006 af. De Europese Commissie vindt dat zij het voorbeeld heeft gegeven met de vele Life-natuurprojecten en dat het nu de verantwoordelijkheid is van de nationale overheden om dat netwerk optimaal in stand te houden.

Steven: “In oktober 2004 stelde de Europese Commissie daarom voor om Life te vervangen door Life+. Ondanks de + in de naam ging het om een sterk afgeslankte versie. Onder druk van het parlement en van verschillende lidstaten werd er uiteindelijk toch een iets ambitieuzer voorstel uitgewerkt, met weer veel aandacht voor Natura 2000. Het Europees Parlement vroeg bovendien om het budget op te trekken tot 9 miljard euro, te spreiden over een periode van 7 jaar. Een bedrag dat niet eens zo overdreven is. In een studie uit 2002 raamde Europa de kosten voor het herstel en de instandhouding van de Natura 2000 gebieden op ruim 3 tot 5 miljard euro per jaar. Voor de 15 toenmalige lidstaten.

Onvoldoende

Jammer genoeg beslisten de lidstaten daar uiteindelijk anders over. Bij de begrotingsbesprekingen wilden alle lidstaten hun eigen bijdrage verminderen. Besparingen waren dus onvermijdelijk. Voor Life+ bleek er amper 1,7 miljard euro beschikbaar. Minder dan 0,2 procent van het totale Europese budget.

Steven en Joost in koor: “Dat is onvoldoende. In Vlaanderen zullen we dat zeker voelen. In de voorbije 5 jaar kwam er gemiddeld 5 miljoen euro naar de Belgische Natura 2000-gebieden. Waarvan 3 miljoen naar projecten in Vlaanderen. In de komende jaren zou daarvan niet eens de helft overblijven. BirdLife, onze Europese koepelorganisatie, berekende dat België nog 2,5 miljoen euro per jaar zou krijgen voor het behoud van Natura 2000. Al is dit bedrag nog zeer onzeker.”

Bovendien zullen de middelen niet langer door de Europese Commissie verdeeld worden, maar via de lidstaten. Het risico is nu dat er een versnippering van de middelen komt zodat grote projecten geen kans meer maken. “Waar moeten we dan het geld halen”, vraagt Joost zich af. “Europa suggereert wel dat er voor natuur geld kan worden geput uit het fonds voor plattelandsontwikkeling, maar in Vlaanderen lijkt dat politiek niet haalbaar.”

Raspaillebos, parel op de Bosberg

Het pad loopt tussen bermen vol roomwit bloeiend daslook. Nooit zag ik er zoveel bij elkaar. Op de hellingen en in de diepte lijken hemelsblauwe tapijten van wilde hyacint te zweven. Door de late lente bloeit alles in één keer. Adembenemend.

TEKST: FRANS DEJONGHE – FOTO'S: KOEN STEENHOUDT, FRANS DEJONGHE EN GERARD MORNIE

Het Raspaillebos kreeg in 2001, samen met het Bos t' Ename en de Everbeekse bossen, een Life-project toegewezen. "Typische eik-haagbeukbossen met wilde hyacint zijn vrij uniek in Europa," zegt Koen Steenhoudt, conservator en ondervoorzitter van Natuurpunt Boven-Dender. "De hele omgeving is ook erkend als habitatgebied (zie pag. 4-5)."

Eind april van dit jaar wandelden ruim tweehonderd deelnemers het nieuwe didactische natuurpad in. Een fraaie, twaalf pagina's dikke gebieds- en wandelfolder met de steun van het Life-project uitgegeven. Het wandelpad vertrekt aan De Helix, het Vlaams natuureducatief centrum te Grimminge. Maar je kunt ook instappen op de top van de Bosberg, de bekende helling van de Ronde van Vlaanderen. Schildjes van Natuurpunt wijzen de weg. De rode wandeling loopt over een kleine acht, de gele over vier kilometer.

Uitbreiden

Het Raspaillebos is 50 ha groot, Natuurpunt heeft er 35 ha van in eigendom. Het Life-project voorziet ook in een budget voor aankopen. Dit was goed voor het verwerven van 4,5 ha tot hier toe. Koen: "We zijn nog ver van de geplande 17 ha, het gaat minder vlot dan we dachten. Jammer, want sommige percelen, die niet onze eigendom zijn, zouden met een

goed beheer snel een mooi resultaat geven." Midden het bos, verloren tussen het struweel, staat een vervallen gebouwtje, de Juffrouwkapel, 17e eeuw. "De restauratie maakt geen deel uit van het Life-project" zegt Koen, "maar we vinden toch dat het moet hersteld worden. Tot voor 15 jaar kwam nog een processie uit Grimminge naar de heilige Apolonia. Wie hier bad en van de bron dronk werd verlost van tandpijn."

Bronnen zijn er hier genoeg, in het bos ontspringen drie bronbeken. We lopen op de rand van een steile helling en kijken in een diepte, als in een hoefijzervormig amfiteater. Het is een geologisch verschijnsel, typisch voor de Vlaamse Ardennen, hier wel op grote schaal. De aardlagen bestaan afwisselend uit klei en zand. Zand laat water door, klei niet. Het natte zand gaat schuiven en je krijgt een tongvormige verglijding. Beneden komt het kalkrijke water aan de oppervlakte en is een groeiplaats voor typische soorten.

We klimmen het bos uit tot op de kruin van de Bosberg. Deze getuigenheuvel vormt de waterscheidingslijn tussen de Dender en de Mark. Wat zich hier afspeelde, enkele miljoenen jaren geleden, is een boeiend verhaal. De zee (voor de kenners: de Diestiaanzee uit het Tertiair) kwam dan tot hier. De kustlijn is nog herkenbaar aan een rij 'bergen', van de

Casselberg, over de Zwarte, de Rode, de Oudenberg, en westwaarts de Congoberg tot Scherpenheuvel en Haspengouw. Het waren eigenlijk zandbanken, zoiets als de omgeving van de Waddeneilanden nu. Op de kruinen vormde zich een hoed van zandsteen die de erosie afremde. Tot op heden zijn deze 'bergen' hiervan getuigen in het landschap.

De naam 'raspaille' duikt al in de 15e eeuw op en komt waarschijnlijk van 'raspe', een oud woord dat duidt op schaven of hakken, een hakhoutbos dus. Altijd bleef het bos, al werd het in WOII volledig gekapt. Ten oosten ligt het Moerbekebos, en naar de Markvallei toe het Karkoolbos, eigendom van de Vlaamse overheid. Het zijn nieuwe benamingen, want vroeger was alles Raspaillebos. Het geheel is 180 ha groot.

We lopen onder oude wintereiken. Ze werden aangeplant in 1895, door de grootvader van de vroegere eigenaar. Sommige zijn ziek, waar een lachende specht heel blij mee is. Het bosbeheer bestaat voor een deel uit 'niets doen'. Het dode hout blijft liggen, een natuurlijk bos heeft 10 tot 30% dood hout. Maar Amerikaanse eik wordt bestreden. Ook een oud lorkebos moet verdwijnen. Koen: "We kappen in stroken, gespreid over meerdere jaren. Met omzichtigheid, want de havik broedt hier. We verwijderen de naaldlaag, zo

komt de streekeigen flora snel terug. Het lorkenhout gebruiken we voor wandelsluisen en barelen op het nieuwe wandelpad. Het beheerwerk steunt op vrijwilligers.”

Bewonder het landschap

De noordelijke bosrand biedt opnieuw een schitterend uitzicht. “Twee jaar geleden kochten we deze weide hier met Life-fondsen” zegt Koen. “Ze paalt aan het bos en de bedoeling is dat ze spontaan evolueert tot een ‘gesloten wastine’, met driekwart bos en de rest weiland. Waarbij ook het bos begraaasd wordt en dus ‘open’ blijft.” Een sparrenbosje met aanpalende akker in de verte zijn ook eigendom van Natuurpunt. De sparren gaan er uit, er komt een brede houtkant. Met een beetje geluk kan ook een tussenliggend stuk aangekocht worden waarbij de verbinding met het bos een feit zou zijn.

In een grazige dreef zoeken vlinders windstille en zonnige plekken op, met kleine ijsvogelvlinder en sleedoornpage als zeldzame gasten. Hakhout- en maaibeheer moeten hier nog meer licht en variatie brengen. Een woning in het bos is wel een storend element. Koen troont me mee naar een vochtig plekje, alleen toegankelijk met gids. Salomonszegel, maagdenpalm en toefjes witte klaverzuring sierden het pad. De wilde narcissen zijn uitgebloeid. Beekjes kronkelen door het brongebied. In het schemerlicht prijken tientallen exemplaren eenbes en verderop een heel veld keverorchis. In bloei zijn de honderden stengeltjes een waar spektakel. Hier moet ook de vuursalamander huizen, specialisten vonden in het water toch de larven.

De grote lus van het natuurpad loopt door het Moerbekebos en door een fraai landschap, zo gaaf, dat je je niet in Vlaanderen waant. Langs karrenslagen met tredplanten en oude knotwilgen. Met prachtige vergezichten en stilte. Voor landschapsbeleving een absolute aanrader.

Meer info:

- Op de webstek www.natuurpunt.be/boven-dender vind je een gedetailleerde beschrijving van het wandelpad, en ook meer informatie over de werking van Natuurpunt Boven-Dender.
- Over het Life-project lees je meer op www.natuurpunt.be/life.

Een wandelaar in het Raspailliebos (foto 1) kan zich verwachten aan daslook (foto 2), een havik (foto 3) en wilde hyacinten (foto 4).

1

2

3

4

Rijkdom en variatie in de Zuiderkemp

Tussen de valleien van de Demer en de Grote Nete gaat de open paarse Kempische heidevlakte over in de rijkere gronden van het Hageland. In de overgangszone vestigen zich de meest zeldzame planten en dieren. Ze profiteren van een subtiel samenspel van beek-, regen- en grondwater.

TEKST: JOHAN VAN GEYT – FOTO: DIANE APPELS

Natuurpunt gebruikt de inzet en de natuurkennis van plaatselijke vrijwilligers om natuurgebieden te beheeren. Mede dank zij het Life-project kunnen deze terreinen aaneengesloten worden en zo als natuurgebieden duurzaam ontwikkelen in de hele regio. Naast het behouden van biodiversiteit, fungeren deze natuurgebieden als luchtfilters, waterzuiveraars en verzamelen als een superspons water om dit weer geleidelijk af te geven. Deze "landschapsparken" verbeteren de levenskwaliteit van de streek

en bieden unieke mogelijkheden voor ontspanning en recreatie. Het gebied tussen Hulshout en Aarschot maakt deel uit van het Europees Natura 2000-netwerk van beschermde gebieden.

In het begin van de twintigste eeuw waren de Zuiderkemp nog voor één derde bedekt met ven en heide. Nu blijven nog enkel de Langdonken, het Asbroek en het Goor over. Dank zij de financiële steun van Life kunnen de versnipperde gebieden weer aan elkaar gesloten worden en duurzaam beheerd worden.

Herstelbeheer

Heidegebieden en moerassen zijn landbouwkundig gezien oninteressant. De eigenaars beplanten ze dan ook vaak met populieren, dennen of Amerikaanse eiken. Deze bomen vormen na enkele decennia een voedselrijke strooisellaag, waarin nog enkel netels en bramen groeien. Wie dit rijke voedseldeken weghaalt – door te plaggen en strooisel te ruimen – kan de oorspronkelijke vegetatie opnieuw te voorschijn toveren. Zelfs na 50 jaar is een oude zaadbank nog altijd kiemkrachtig. Als eerste indicator dat het plaggen gelukt is verschijnt op de drogere stukken struikheide. Als er ook stekelbrem groeit, knikken de beheerders goedkeurend, de oude vegetatie herstelt zich. Op nattere gedeeltes steken speciale zeggesoorten, als de draadzegge, de kop op.

De Natuurpunters gaan pas echt uit de bol als speciale soorten besluiten om er zich te vestigen. De blauwe klokjesgentiaan – met als het even kan zijn bijpassende vlinder, het gentiaanblauwtje – of het frêle heidekartelblad doen het hart van de botanisten sneller kloppen. De vogelaars zijn gelukkig als ook de boomleeuwrik of de nachtzwaluw de streek als broedgebied uitkiezen. Beide laten zich enkel vermurwen als ze een mooi heidegebied van een slordige honderd hectare ter beschikking krijgen.

Nieuwe wandelpaden

Natuurpunt is volop bezig met het openstellen van haar natuurgebieden. In de

Foto Tom Andries

Zuiderkemp worden veertig kilometer wandelpaden voorzien. De kerk van Herselt en de wijk Gijmel (in de buurt van het station van Langdorp) zijn de vertrekpunten van vijf wandelingen van 3,5 tot 10 kilometer. Eén van de wandelroutes zal een rolstoelpad zijn. Opnieuw geeft de Life ondersteuning de mogelijkheid om ervaring op te doen hoe we natuurgebieden kunnen openstellen voor deze doelgroep. De officiële opening is in het najaar voorzien. Je leest er meer over in een volgend nummer van Natuur.blad.

Een icarusblauwtje in het natuurgebied De Langdonken.

Leerschool

De steun van het Life-project laat ook toe om beheersmaatregelen en -methodes op punt te stellen. Hierin wil ook Natuurpunt een voortrekkersrol gaan spelen. De investering in machines moet op termijn toelaten om natuurgebieden efficiënter te beheren. De geschikte machines – heel licht maar met zeer sterke motoren – worden vaak ontwikkeld voor gebruik in bergachtige streken en dus nu ook in de Vlaamse moerassen. Voor de moerassige gebieden van de Zuiderkempens was een zeer lichte tractor nodig met heel weinig bandendruk. De moerastrekker die nu gebruikt wordt, zet zelfs nauwelijks meer druk op de bodem dan een volwassen persoon.

De ondergrond begrijpen is eveneens een belangrijke opdracht. Vooral op het vlak van de waterhuishouding is nog heel wat te leren. Wat moet je met de vroegere greppelsystemen aanvangen? De greppels verhinderen een efficiënt beheer, maar als het regenwater te lang blijft staan treedt verzuring op. Een gespecialiseerde hydrologische studie brengt duidelijkheid over de te volgen strategie.

Gezondheidskuur voor de koe

De integratie van de landbouw is een belangrijk punt. De beheerder of de boer houden bepaalde restproducten over die zij niet kwijt kunnen. Het maaisel werd vroeger bijgehouden via de fotogenieke hooimijten en in de

winter verwerkt als bijvoeding of strooisel. Takhout werd als geriefhout of in de kachel gebruikt. In de huidige landbouwmethode is dit hooi van een te lage voederkwaliteit en is er geen toepassing voor het hout. Met de nodige creativiteit werden echter wel win-win situaties gevonden. De plaatselijke landbouwers worden vooral betrokken bij de begrazing op de hogere terreinen. De grote variatie aan kruidige planten in de weides zorgen voor een echte gezondheidskuur voor de runderen. Een biologische boer verwerkt het nat en slecht maaisel tot compost.

Hefboomfunctie

In ons kleine landschappelijk lappendeken, vergeten we vaak welke brede Europese betekenis ons land heeft als het om de natuur gaat. Door de centrale ligging is België belangrijk voor vele trek- en migratieroutes. Het is echter belangrijk dat specifieke biotopen vergroot worden. In de Zuiderkempens is een weldoordachte hergroepering van kleine gebieden nodig. Moerasbossen horen rond de beken, het water in de moerassen en de heischrale graslanden rond deze moerassen.

Met eenvoudige maatregelen – goede afspraken wat bemesting betreft, het huishoudelijk afvalwater niet zomaar in natuurgebieden laten lopen, en dergelijke...-creëren we een leefbare wereld voor de volgende generaties. De projectverantwoordelijken besteden dan

ook de nodige tijd om tijdens infoavonden of dito wandelingen de plaatselijke bevolking te informeren. Het lijkt inderdaad raar dat de beheerders op een bepaalde plaats een bos rooien (meestal gaat het over een aangeplant bos) en enkele kilometers verder er alles aan doen om op een weidegrond bos te laten ontstaan. Een gezellige babbel blijkt dan de beste formule voor een goede samenwerking en ... om nieuwe medewerkers aan te trekken.

De Life projecten zijn belangrijke hefbomen. De natuurbeheerder kan op een duurzame manier de natuur in een bepaalde regio uitbouwen. In de Zuiderkempens is zo al meer dan 50 ha biotoop hersteld. Alles is in stelling gebracht om het project draaiende te houden.

